

YAŞAMIN ANLAMSIZLIĞI YA DA CAMUS MALRAUX'YU NASIL OKUDU

Engin BEZCİ*

Özet

20.yy Fransız edebiyatının önemli figürlerinden Albert Camus ve André Malraux'nun birbirlerine yazdığı mektuplar 2016 yılının Eylül ayında ilk kez yayımlandı. Toplamda otuz altı mektup ve karttan oluşan bu yazışma 1941 yılında Camus'nün hayranı olduğu Malraux'ya değerlendirmesi için *Yabancı*, *Sisifos Söyleni* ve *Caligula* başlıklı yapıtlarının el yazmalarını göndermesiyle başlar. Amacı Gallimard Yayınevi'nde etkili biri olan Malraux'dan yapıtlarının yayımlanması için yardım istemektir. El yazmalarını okuyan Malraux, kitaplarının yayımlanması sürecinde Camus'ye her anlamda destek olur. Mektupları aracılığıyla ilettiği değerlendirme ve öneriler özellikle *Yabancı*'nın bugün okuduğumuz biçimiyle yayımlanmasında belirleyici olur. Söz konusu sürece tanıklık eden mektuplar yaşamın anlamsızlığını felsefelerine temel alan bu iki yazarın düşünsel olarak ne kadar yakın olduklarını gözlemlemeye de olanak sağlar. Camus'nün yirmili yaşlarının başında keşfettiği Malraux'yu nasıl okuduğu ve ondan nasıl etkilendiği konusunda da bize önemli ipuçları verir. Bu makale geçen yıl gün yüzüne çıkan yazışmalar çerçevesinde iki yazarın ilişkilerini insani ve düşünsel planda ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Camus, Malraux, Mektup, Absürt, El yazmaları, Roman, Deneme.*

ABSURDITY OF LIFE OR HOW CAMUS READ MALRAUX

Abstract

The correspondence between two major figures of French literature, Albert Camus and André Malraux, was published for the very first time in September 2016. The aforementioned correspondence, which consists of thirty-six letters and cards, starts in 1941, when Camus, a great admirer of Malraux, sends him the manuscripts of *The Stranger*, *The Myth of Sisyphus* and *Caligula* for him to read and assess. His aim is to seek help from the acclaimed writer, who is highly influential in Gallimard Publishing House, to have his work published. Having read the manuscripts, Malraux supports Camus in every possible way during the publishing process. The assessment and the suggestions he made determines the final form of *The Stranger* as we know it today. The letters, which bear testimony to the process of publishing, enable the reader to establish the remarkable intellectual kinship between these writers, both of whom base their philosophy on the futility of life. They also offer us some insight about how Camus was influenced by the works of Malraux, whom he discovered in his early twenties. This article discusses both the human and the intellectual dimensions of the relation between the two writers within the frame of their correspondence.

Key words: *Camus, Malraux, Correspondence, Absurd, Manuscripts, Novel, Essay.*

André Malraux (1901-1976) geçen yıl ölümünün 40. yıldönümünde dünyanın çeşitli kentlerinde düzenlenen sempozyum, seminer ve sergi gibi etkinlikler çerçevesinde anıldı. Bu bağlamda dergiler özel Malraux dosyaları hazırlarken, saygın yayınevleri de önemli kitaplar yayımladılar. Bu yayınların arasında en ilgi çekici olanı hiç kuşkusuz geçen yılın Eylül ayında Gallimard tarafından yayımlanan Albert Camus ve Malraux'nun birbirlerine yazdığı mektupları bir araya getiren kitaptı. Malraux-Camus ilişkileri çerçevesinde dönemin edebiyat tarihine ve özellikle de Camus'nün ilk yapıtlarının yayımlanmasında Malraux'nun oynadığı role ışık tutan bu mektuplar, aralarındaki düşünsel yakınlığı göz önüne sermesi bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu makalenin başlığı her ne kadar sadece Camus'nün Malraux'yu nasıl okuduğu konusunun işleneceğini düşündürse de aslında kaçınılmaz olarak Malraux'nun Camus'ü nasıl okuduğuna da değinecektir. Çünkü Malraux Camus'nün *Yabancı*, *Sisifos Söyleni* ve *Caligula* başlıklı yapıtlarını henüz el yazması halindeyken okumuş birkaç kişiden biridir ve sadece bu yönüyle bile edebiyat tarihi açısından oldukça ilginçtir. Malraux'nun mektupları aracılığıyla ilettiği değerlendirme ve önerileri özellikle *Yabancı*'nin bugün okuduğumuz haliyle yayımlanmasında pek çok açıdan belirleyici olmuştur. Bu makale ilk kez geçen yıl gün yüzüne çıkan ve 1941-1959 yıllarını kapsayan yazışmalar çerçevesinde 20. Yüzyıl Fransız edebiyatının bu iki önemli figürünün ilişkilerini insani ve düşünsel planda ele almaktır.

Aynı dönemin figürleri olmaları bir yana, özellikle felsefelerindeki yakınlıktan dolayı Malraux, Sartre ve Camus'nün adları pek çok bağlamda birlikte anılır. Malraux ve Sartre'in yaşları birbirine yakın olsa da, 1913 yılında doğan Camus ile Malraux arasında on iki yaş vardır ve bu romancılık kariyerleri düşünüldüğünde neredeyse bir kuşaklık farka tekabül eder. Zira Camus ilk romanı *Yabancı*'yı yayımladığı zaman (Haziran 1942), Malraux romancılık kariyerini neredeyse bitirmiş ve 1943 yılında yayımlayacağı *Altenburg'un Ceviz Ağaçları* dışında diğer önemli romanlarını çoktan yazmıştı. Camus ilk gençliğinden itibaren bir Malraux okuru ve hayranıdır: henüz yirmi bir yaşındayken yazdığı "A propos de Malraux, Orient et Occident" başlıklı kısa deneme onun ne kadar dikkatli bir Malraux okuru olduğunu ortaya koyar. (Camus-Malraux, 2016: 72-78) Yıllar sonra verdiği bir röportajda düşünsel oluşumunda önemli bir rol oynayan Malraux'yu ustalarından biri olarak belirler: "Genç bir yazarken ustalarımın biri olarak Malraux'yu okumak ve sonrasında dost olarak onunla karşılaşmak hayatımın şanslarından biri oldu." (Todd, 1996: 691) Dolayısıyla Camus'nün Malraux'ya yazdığı ilk mektupların da gösterdiği gibi, aralarındaki ilişki başlangıçta yazar ve hayran ilişkisidir ve bu ilişki Camus'nün ilk önemli yapıtlarını yayımlayıp, bir yazar olarak rüştünü ispatlamasından sonra temelinde entelektüel bir dostluğun olduğu eşitlerin ilişkisine evrilecektir.

Camus Malraux'ya olan bu hayranlığını dile getirmekten hiçbir zaman çekinmemiştir. 1957 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığı zaman "Bu ödülü Malraux almalıydı. Onun taçlandırıldığını görmeyi çok isterdim" der. (Todd, 2001: 676) Ödül töreninden sonra düzenlenen basın toplantısında Malraux'nun eylem adamlığı yönünün altını özellikle çizer: "Kesin olan şu ki, böylesi bir yapıta hayranlık ve sevgi duyuyorum. Şunu hatırlatmama da izin verin; her ne kadar yapıtın kendisiyle ilgili olmasa da insanın kendisinde de -insan olarak [Malraux]- hayranlık uyandıran bir şey var, haksız mıyım? Bazı değerleri elde etmek için oturup beklemedi, o değerler için bedel ödedi. Kitapların evreninde bu tavra şapka çıkartılır. Bu şapkeyi sizin önünüzde herkesin içinde çıkarmaktan dolayı mutluluk duyuyorum" (Camus, 2008: 287). *Düşman Kardeşler ya da Sartre Malraux'yu nasıl okudu* başlıklı makalemizde belirttiğimiz gibi, "Camus kuşağı genç yazarlarının gözünde Malraux'nun "eylemci" bir yazar olarak etkileyici bir model oluşturduğunu söylemek abartılı olmaz. Zira Malraux pek çok tarihsel olayda aktör olarak yer almış ve bu eylemlerin neredeyse tamamını yazınsal ürünlere dönüştürmüştür." (Bezci, 2017: 159) Deneme ve romanlarında hiçlikten, ölümden, yaşamın anlamsızlığından, insanlık onurundan bahseden Malraux, genç Camus'ü derinden etkiler. Bütün bunların ötesinde Camus'nün Malraux'ya olan hayranlığının temelinde onu kendi yaşantısında absürt¹ deneyimlemiş bir kişi olarak görmesinin yattığını söylemek olasıdır. *Sisifos Söyleni* yayımlandıktan sonra özellikle absürt kavramı çerçevesinde çıkan polemikte Camus'nün felsefeciliği çok tartışılır. Oysa felsefe eğitimi almış olmasına rağmen Camus kendisini asla bir felsefeci olarak görmez, aynı şekilde deneme ve romanlarındaki izlekler yüzünden Sartre çizgisindeki Varoluşçuluk'un içinde görülmesini de kesin bir dille reddeder. Pierre Bonnel'e yazdığı bir mektupta absürt kavramından söz ederken, kuramsal olarak temellendirilmesinin ötesinde absürtün öncelikle yaşanması, deneyimlenmesi gereken bir olgu olduğunu belirtir. (Camus, 2006: 1276) 1938 yılında *Alger Républicain*'de Sartre'in ilk romanı olan *Bulantı* üzerine yazdığı eleştiride aslında bu bakış açısına ilişkin ipuçları vermiştir; *Bulantı*'nin yazarında romanı amaç edinen bir romancıdan çok onu araç olarak kullanan bir felsefeci görür: "Roman asla bir felsefenin resmedilmesi değildir sadece. İyi

*Fransızca kaynaklardan yapılan alıntıların çevirisi tarafımızdan yapılmıştır.

1. *Sisifos Söyleni*'ni dilimize kazandıran Tahsin Yücel Fransızca *absurde* sözcüğünü "uyumsuz" olarak çevirmeyi tercih etmiştir. Çevirinin başına koyduğu kısa notta bu tercihini şöyle açıklar: "Bu sözcük, sözlük anlamı ile 'usa, mantığa uymayan, abes, saçma, boş, anlamsız olan' "absurde" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Ama *Sisifos Söyleni*'nde "absurde" sözcüğü bu anlamı aşar, insan ya da düşünce sözcüklerinin sıfatı olduğu zaman, insan açısından evrenin mantığa aykırılığını, tutarsızlığını anlamış, her şeyi olduğu gibi gören bilinçli insan ya da düşünceyi belirtir." Gerçekten de "absurde" sözcüğünün anlamında "uyumsuz"u aşan bir şey vardır. Bu açıklamasına tamamen katılmakla birlikte biz bu makalede *absurde/absurdité* sözcüğünün eşanlamlılarından biri olan "non-sens"ı temel alıp daha çok "anlamsızlık" anlamında kullanmayı (var oluşun ya da yaşamın anlamsızlığı gibi) ve *absürt* yazmayı tercih ediyoruz.

bir romanda felsefe görüntülerin içinde aktarılır.” (794) Bu yargı elbette “romanda felsefe olmamalı” gibi bir anlama gelmez, aksine yazının devamında kendisinin de belirttiği gibi düşünsel derinlik kalıcı olmak isteyen her yapıtın olmazsa olmazıdır ve zaten büyük romancılar felsefecilerdir². Bu anlamda ideal roman örneğini İnsanlık Durumu’nda görür: “Büyük romancıyı deneyim ve düşüncenin gizemli bileşimi, yani hayatın ve onun üstüne geliştirilen düşüncenin bileşimi yaratır (örneğin İnsanlık Durumu gibi bir kitapta olduğu gibi). Burada söz konusu olan roman [*Bulantı*] kuramın yaşama [pratiğe] haksızlık ettiği, [onun önüne geçtiği] ve bahsettiğimiz dengeyi bozulduğu bir romandır.” (794)

Edebiyat eleştirmeni olarak yaptığı gazeteciliği bir kenara bırakırsak, Camus her şeyden önce amatör yönetmen ve aktör olarak bir tiyatro adamıdır. Tiyatro ile olan bu ilişkisi hem kendi yapıtlarıyla hem de ünlü romanlardan yaptığı uyarlamalarla yaşamının sonuna kadar devam edecektir. Malraux ile ilk irtibatı da yine bu nedenle olur: Malraux’un 1935’te yayımladığı *Le Temps du mépris*’yi aynı yıl tiyatroya uyarlar ve sahneye koymak için kendisinden izin ister. Cezayir’den, daha önce kendisiyle hiç karşılaşmadığı bir gençten (Camus 22 yaşındadır o tarihte) gelen isteğe, bir telgrafla çok kısa bir yanıt verir: “oyna”. Kimseyle senli-benli konuşmayan Malraux’un böylesi bir cevap vermesi dikkat çekicidir, nitekim hem mektuplarında hem de karşılaştıklarında birbirlerine her zaman “siz” diye hitap edeceklerdir. Bu şaşkınlık veren içtenliğin nedenini büyük ölçüde dönemin koşullarında aramak gerekir: büyük olasılıkla Malraux Avrupa’da faşizmin yükselmeye başladığı ve komünizme hala sempati duyduğu bir dönemde genç bir üniversite öğrencisinden gelen isteğe hayır dememiştir. Camus Komünist Partisi’ne de o yıl üye olur. Kimi araştırmacılara göre komünist olmasında sadece lisedeki hocası Jean Grenier’in değil, Malraux’un romanlarının da büyük etkisi vardır. Nitekim çok etkilendiği *Les Souliers déchirés* adlı bir Sovyet filmi izledikten sonra arkadaşlarından birine yazdığı mektupta söyledikleri söz konusu etkinin en belirgin göstergesidir: “Bazen yeni komünizmin bütün ağırlığını bu şeylerde, bu soylu tavırlarda, bu yaşamda hissediyorum. Ve Malraux’ya nasıl da hayranım!” (Todd, 1996:93) Genç Camus’nün Malraux’un ilk üç romanını benzeri bir coşkunlukla okuduğunu tahmin etmek güç değildir. Birkaç yıl sonra, 1939’da bu kez İnsanlık *Durumu*’nu tiyatroya uyarlamaya soyunur ama proje hiçbir zaman gerçekleşmez.

İlk karşılaşmaları savaş sırasında, 1940 Mart’ında, işgal altındaki Paris’te gerçekleşir: Camus Malraux’un *Umut* romanının sinema uyarlaması olan *Sierra del Teruel*’in gizli gösterimine katılır. Tanışmalarını sağlayan kişi de Malraux’un ve Jean Grenier’in ortak arkadaşı, aynı zamanda Camus’nün çalıştığı *l’Alger républicain*’in başyazarı olan Pascal Pia’dır. Yaklaşık bir yıl sonra, Mayıs 1941’de, Malraux kendisine Pascal Pia ve üvey kardeşi Roland Malraux aracılığıyla ulaştırılan *Yabancı ve Caligula*’nın el yazmalarını okur. Camus’nün el yazmalarını Malraux’ya göndermesinin nedeni onu hem kendisini anlayacak biri olarak görmesi, hem de artık editörlük yapmasa da Malraux’un Gallimard Yayınevi’nde hala sözü geçen biri olmasıdır. Pascal Pia Malraux’un Camus’ye iletilmek üzere yazdığı notları 27 Mayıs 1941 tarihli kendi mektubunda olduğu gibi kopyalayarak şöyle aktarır:

Camus’nün el yazmalarını okumayı henüz bitirdim. Lyon’a gidemiyor olmam çok can sıkıcı: ne de olsa bu gibi şeyleri yüz yüze konuşmak, mektuplar ve özetler aracılığıyla yapmaktan daha iyi olurdu.

Önce *Yabancı*’yı okudum. Oradaki tema çok açık. *Caligula*’nın ise sadece *Yabancı*’yı anlamaya yardımcı olduğu için öyle. Sonuç olarak, okur *Yabancı*’ya da başka bir yapıtla Camus’ye alışmaya kadar *Caligula*’nın çekmede beklemesi gerektiğini düşünüyorum. İsterseniz bu konuyu yeniden konuşuruz.

Hiç kuşku yok ki, *Yabancı* önemli bir şey. Kullanılan yöntemlerin yalınlığı ve gücü okuru roman kahramanının bakış açısını benimsemeye zorlayacaktır; bu roman kişinin [Meursault] inandırıcı olup olmaması kitabın kaderinde belirleyici olacaktır. İnandırıcılık anlamında Camus’nün söylemek istediği şey hiç de hafife alınmaz.

Ayrıntılara gelince:

1. Cümle yapısı sistematik olarak biraz fazla “özne, yüklem, tümleç ve nokta” biçimindedir. Kimi zaman bu bir yönteme dönüşüyor. Yer yer noktalamayı değiştirerek bu kolayca halledilebilir.

2. Rahiple ilgili sahneyi biraz daha çalışmak gerekir. Orada söylenen şey çok açık ama Camus’nün söylemek istediği şey kısmen söylenmiş gibi ve bu sahne çok önemli. Bunu yapmanın zor olduğunu biliyorum, ama *söylenildiği* gibi bunun zor olması onu yapmak için de iyi bir nedendir.

2. Camus “*Sisifos Söyleni*”nde yazarları ikiye ayırır: “Büyük romancılar filozof romancılarıdır, yani “savlı” yazarların karşıtıdır. Balzac, Sade, Melville, Stendhal, Dostoyeski, Proust, Malraux, Kafka bunlardan birkaçıdır.” (Camus, 2017: 118) Yukarıdaki eleştirilerin ışığında Sartre’i ikinci kategoriye koyduğunu söylemek yanlış olmaz.

3. Aynı şey cinayet sahnesi için de geçerli. Genel olarak iyi ama kitabın bütünü içinde yeterince ikna edici değil. Belki basit bir biçimde, yani bir paragraf daha eklenerek, Arap'ın elindeki bıçakla güneş arasındaki bağlantı üstünde biraz daha durulabilir.

4. Anne ile ilgili her şeyi daha yoğun bir hale getirmeli. Bütün vurgulamalar gerekli ve yerinde [...].

Size zekice ya da etkileyici şeyler değil, yararlı şeyler söylemeye çalışıyorum. Camus'nün ortaya koymaya çalıştığı sorgulamaya gelince, endişe etmesin, o yerli yerinde. El yazmasını iyi tavsiyeler veren bir adam olan Roger Martin du Gard'a göndereceğim. Sonra da, eğer Camus arzu ederse, onun ya da başkasının aracılığıyla [Gaston] Gallimard'a³. Bu konuda bana ne düşündüğünüzü yazın. Yayıncılar, hangisi olursa olsun, tema yüzünden Sartre'la arasında benzerlikler olduğunu söylemekten geri durmayacaklardır. Takmasın! Camus böylesi bir kitap yazdığı için mutlu olmalı. (Camus-Malraux, 2016: 95-96)

Malraux'nun notlarını aktardıktan sonra Pascal Pia kendi adına şöyle yazar: “Şurası kesin ki, okuduğu metin Malraux'yu sarsmış. Beğendiği metinler söz konusu olduğunda hep böyle yapar: uzunca bir süre düşünür, sonra tekrar tekrar düşünür ve biçimle ilgili düzeltme önerilerinde bulunur.[...]” (Camus-Malraux: 97)

Camus 2 Haziran tarihli mektubuyla cevap verir Pia'ya:

“Malraux laf olsun diye konuşacak biri değil. Eleştirilerini yaptığım şeye verdiği onayın kanıtı olarak görüyorum. Diğer eleştirileri de yerinde: ilk bölüm, Paris'te yazılan diğer bölümlerden bir yıl kadar önce yazılmıştı. Biçimdeki “yöntem”, eğer onu rahatsız ediyorsa, yeniden gözden geçirilmeli. Serim bölümündeki “kuruluşu” bilerek yaptım, ancak yine de hangi estetik olursa olsun, sonuçta karikatürize etmekten de kaçınmak gerekir.” (97)

Yabancı ve *Caligula*'dan birkaç ay sonra *Sisifos Söyleni*'nin el yazması da ulaşır Malraux'ya. Camus'nün bu üç el yazmasını birbiri ardınca göndermesinin nedeni hepsini aynı zamanda yayımlanmak isteğidir. Düşüncesindeki bütünlüğü gösterebilmek ve böylece yapıtların anlaşılmasını kolaylaştırmak için eş zamanlı yayımlanmalarının daha anlamlı olacağını düşünür. Nitekim Malraux'nun yukarıdaki mektubunda “*Yabancı*'nın teması çok açık, *Caligula*'nın ise sadece *Yabancı* onu anlamaya yardımcı olduğu için öyle” yazarken söylemek istediği şey de budur: her üçünde de izleksel bir bütünlük vardır. *Sisifos Söyleni*'ni okuduktan sonra Pascal Pia'dan Camus'nün adresini alıp 30 Ekim 1941 tarihli ilk mektubunu yazar:

Sevgili Camus,

Adresinizi diğer iki el yazmasından sonra *Sisifos*'u da ileten Pia gönderdi. *Sisifos* ve *Yabancı*'nın arasındaki bağ tahmin ettiğimden daha da önemliymiş. Deneme romana büsbütün anlam katıyor: romanda tek renkli ve zayıf görünen şey daha güçlü bir hale geliyor.[...] Yapıtlar birbirlerini açıklarlar, sizin durumunuzda buna daha çok inanıyorum.” (31)

Camus 15 Kasım 1941 tarihli cevabi mektubunda öncelikle şükranlarını dile getirir : “Kendisi tarafından onaylanmak istediğim insanlardansınız ve bu onayı verme biçiminiz minnetimi daha da artırıyor. Öncesinde de çok şey borçluydum size”. (33) Camus söz konusu “borcun” ne olduğunu ilerideki satırlarda dile getirecektir. Satırlarına şöyle devam eder:

Pia *Yabancı* ile ilgili değerlendirmelerinizi iletmişti. İki bölümü yeniden yazdım. Gerçekten de kimi yapıtlar birbirini aydınlatırlar. Tam da bu fikir üzerine çalışıyorum. Belki de bu yüzden, naifçe, kitaplarımın eş zamanlı yayımlanması konusunda ısrarcı olmuştum. Bu anlamda bana yardım ettiğiniz için teşekkür ederim. Kitaplarım sevdiğim ve hayran olduğum insanların onayı ve sempatisini kazanmaktan öteye gidemezse eğer, sorun değil, bu bile bana yeter. İşte bu nedenle mektubunuz benim için çok değerli.” (33)

Camus'nün mektubunda belirttiği gibi gerçekten de en azından *Yabancı* ve *Sisifos Söyleni*'nin eş zamanlı yayımlanmaları konusunda Malraux Gaston Gallimard nezdinde girişimde bulunur ve ona 27 Kasım'da şöyle yazar: “Camus'ye gelince, denemeyi de okuyun. Deneme ve roman temelde bir bütün oluşturuyor ve ikisini beraber yayımlamak çok yararlı olur doğrusu.” (Cerisier, 2013:19)

3. Mektubunda söylediği gibi gerçekten de 8 Kasım 1941'de Gaston Gallimard'a bir kart yazarak “Camus'nün el yazmalarını okudunuz mu? Dikkat! Kanımca bu önemli bir yazar olacak!” der. Gallimard 19 Kasım'da Malraux'ya cevaben: Camus'nün romanını bizzat okudum; yayımlamak konusunda tereddüdüm yok. Ama kontratı nereye göndermeli? Bende adresi yok” yazar. (Cerisier, 2013: 18) Malraux 12 Aralık'ta bir kart yazarak ona Camus'nün adresini ulaştırır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz kaygıyla yapıtlarının eş zamanlı olarak yayımlanmasını isteyen Camus'ü Malraux'dan daha iyi kim anlayabilir: sözleşmesi uyarınca yayıncısı Bernard Grasset'ye bir roman göndermesi gerekirken Malraux ona ilk denemesi olan *La Tentation de l'Occident*'i (1926) gönderir. Yine bir yıl sonra ikinci denemesi *D'Une jeunesse européenne* de Grasset tarafından yayımlanır. Bu durum o kuşağa özgü bir tavır gibidir: yalnızca Malraux'nun değil, dönemin diğer romancılarının da benzer biçimde hareket ettiklerini söylemek yanlış olmaz. Örneğin Bernanos *Sous le soleil du satan*'a paralel olarak *La Grande-peur des Biens-Pensants*'ı ve *Les Grands cimetières sous la lune*'ü, Jean Giono *Chant du monde*'un yanısıra *Service inutile*'i, Saint-Exupéry *Vol de nuit*'nin yanısıra *Terre des hommes*'u, Sartre roman üçlemesi *Les Chemins de liberté*'nin yanında felsefi denemesi *L'Être ou le néant*'ı yayımlar. Söz konusu yazarlar denemelerinde etik ve metafizik sorunları çözümlerlerken, romanlarında da aynı sorunları işlerler. Fransız edebiyatında büyük romancıların, romanları için bir çeşit anahtar oluşturan bu derece önemli denemeler yayımladığı başka bir dönemin daha olmadığını söylemek abartılı olmaz. Nasıl ki Malraux'nun roman evrenini ve kişilerinin ağırsını anlamak için yukarıda andığımız denemelerini okumak gerekirse, Camus'nün *Yabancı*'sını ya da *Caligula*'sını doğru anlamak için de *Sisifos Söyleni*'ni, *Başkaldıran İnsan*'ını hatta Cezayir'deyken yayımladığı gençlik dönemi yapıtları olan *Düğün*'ü ve *Tersi ve Yüzü*'nü de okumak gereklidir.

Malraux'nun *Sisifos Söyleni* ile ilgili değerlendirmeleri ve sonrasında gelişen diyalog iki yazarın düşünsel olarak ne kadar yakın olduklarını görmememize olanak sağlar: “Konunuzla ilgili söyleyecek çok şeyim olduğunu tahmin edersiniz herhalde. [Denemenizde] bir çeşit absürt etiği yapıyorsunuz, geriye kalan onun psikolojisini de yapmak. Son zamanlarda bunu yapmayı çok düşledim.” (Camus-Malraux: 31) Malraux'yu buna iten şey aynı günlerde T.E. Lawrence'ın ya da daha bilinen adıyla Arabistanlı Lawrence'ın mektuplarını okumasıdır. Nitekim T.E. Lawrence'ın yaşamı çerçevesinde absürtün psikolojik boyutunun ön planda olacağı denemesi *Le Démon de l'absolu*'yü yazmayı da o günlerde tasarlar.⁴ Absürt bağlamında Lawrence'ın Camus için de ilginç ve üstüne düşünmeye değer bir figür olduğunu tahmin ettiğini söyler. Malraux bu düşüncesinde yanılmamıştır; aralarındaki düşünsel yakınlık Camus'ü heyecanlandırır: “İşte mektubunuz bu nedenle benim için çok değerli. Gerçekten de Lawrence'ı düşündüğüm zamanlar olmuştu. Bütünüyle absürt bir kişilik” der ve şöyle ekler: “[...] absürt psikoloji en başarılı örneklerinden bazılarını sizin roman kişilerinizde verdi.[...] Lawrence kendi yaşamında İnsanlık Durumu'ndaydı. Bu anlamda da size borçlu olduğum şeyi unutamam.”(33) Camus'nün bu tespiti son derece yerindedir zira Malraux'nun bütün romanları gerçekten de absürtün insan psikolojisinde bulduğu yankıyı ya da başka bir deyişle insanın absürtle karşılaşmasını ve onunla yaptığı mücadeleyi anlatır. Bu açıdan bakıldığında tarihsel bir kişilik olan T.E. Lawrence'ın efsanevi yaşamıyla Malraux'nun bir kitabına konu olması hiç şaşırtıcı değildir; çünkü Lawrence ile Malraux'un roman kahramanları Garine, Claude, Perken, Vincent Berger, hatta kendisi de, aynı kumaştan biçilmiş gibidir. Nitekim 1971'de Georges Souffret ile yaptığı söyleşide Lawrence'la aynı “klan”dan olduklarını söylerken onun üstünden hem kendisini hem de roman kişilerini tanımlar aslında: ona göre “eyleme düşkünlük, tarihe ve yaşama anlam verme arayışı, yalnızlık eğilimi” aralarındaki ortak noktalardan bazılarıdır. (Malraux, 1996: 1669) Camus'nün gözündeki Lawrence imajı da bundan farklı değildir; söz konusu mektupta onu yaşamın anlamsızlığını kavramış, yaşamı üstüne kumar oynayan anonim bir söylen kahramanı olarak niteler. Malraux Camus'ye yazdığı 10 Mart 1942 tarihli mektubunda yeniden Lawrence konusuna değinir: “Lawrence önsözüm bir kitaba dönüşüyor: bu bir biyografi kitabı değil, yazgı ve irade kavramlarının içine işlediği bir adamda iradenin yazgıya karşı verdiği savaşın kitabı. Giderek beni daha da heyecanlandırıyor ve giderek sizin [*Sisifos Söyleni*'deki] konunuzla daha çok keşişiyor.” (Camus-Malraux: 40) Malraux'ya göre Lawrence'ın yazgıya karşı verdiği savaş insanlık durumunun ve bu durumu aşmak için gösterilecek iradenin en iyi örneklerinden biridir: “Lawrence'ın yaşamı güçlü bir biçimde itham edicidir” diyerek insanlık durumunun altını çizer. (Picon, 1953:16)

Her ne kadar Camus *Sisifos Söyleni*'ndeki örneklerinin arasına (Sisifos, Don Juan, Dostoyevski ve Kafka'nın roman kahramanları vs.) Lawrence'ı almasa da bilinç üzerine yaptığı tespit bir “söylen kahramanı” olarak nitelediği Lawrence için de geçerlidir: “Bir söylen ‘trajik’se, kahraman bilinçli olduğu için trajiktir.” (Camus, 2017:139) Hem Malraux hem de Camus için insan öncelikle bilincidir. Yaşamın anlamsızlığının bilincine varan bir insanın önünde iki seçenek vardır: ya bu durumu yadsıyarak yaşamına devam edecektir ya da insanlık durum dediğimiz şeye isyan edip yaşamına bir anlam vermeye çalışacaktır: “Bilinç ve başkaldırı [...] vazgeçişin tam karşıtıdır” yazar Camus. (69) Çünkü ona göre “bu başkaldırı yaşama değerini verir”. (68) 1951'de yayımladığı denemesi *Başkaldıran İnsan* da bu bağlamda anlam bulur. İntihar olgusundan hareketle yaşamın yaşanmaya değip değmeyeceği sorusuna cevap arayan Camus'nün *Sisifos Söyleni*'nde vardığı sonuç “mademki insan bir kez dünyaya gelmiştir, o halde yapılabilecek en iyi şey olabildiğince yaşamaktır” biçiminde özetlenebilir. Bu düşünceyi tek bir cümleyle başka bir biçimde söylemek gerekseydi eğer, o cümle herhalde Malraux'nun ilk romanındaki “hayat beş para etmez ama hiçbir şey de bir hayat etmez” cümlesi olurdu. Bu bağlamda Camus'nün sorun olarak gördüğü şey kendimizi bir

4. Ne var ki 1942'de yazmaya başladığı *Le Démon de l'absolu*'yü hiçbir zaman bitiremeyecektir. (Savaş sonrasında el yazmasının Gestapo tarafından imha edildiğini iddia etse de yarım kalmasına rağmen oldukça hacimli olan kitap ilk kez 1996'da, ölümünün yirminci yılında Gallimard tarafından yayımlanır.)

şekilde içinde bulduğumuz yaşamın anlamsız olması değildir, aksine “yaşam anlamdan ne kadar yoksun olursa, o kadar iyi yaşanacağı çıkıyor ortaya” (67) diyecektir; çünkü bu bilinçli insana kendini, yaşamını eylemleriyle yeniden yaratma olanağı verir: “Sisifos’un tüm sessiz sevinci buradadır: yazgısı kendisininidir. Kayası kendi nesnesidir.” (140) Malraux’un *Les Conquérants* romanının başkahramanı Garine’in söylediği şey de bundan farklı değildir: “Aslında dünyanın boşluğu saplantısı, dünyanın hiçliği düşüncesi olmadı mı, ortada ne güç kalır ne de gerçek bir hayat.” (Malraux,1967:233) Sonuç olarak Camus için temel sorun daha çok insanın anlamsızlığa nasıl direnebileceği, kendi yazgısını nasıl ele alabileceğidir. Nitekim Camus’ye göre Sartre’ın *Bulanti*’sında eksik olan bu türden bir etiktir: edilgen roman kişisi Roquentin’in öyküsünde Sartre yaşamın anlamsızlığını göstermekle yetinmiş, anlamsızlığa rağmen nasıl yaşanabileceğine dair bir şey söylememiştir: “Böylesi bir edebiyatın yanlış, yaşamın trajik oluşunu onun sefaletine bağlamasıdır. Yaşamın anlamsızlığını işaret etmek bir son değil, sadece bir başlangıçtır. Neredeyse bütün dehalerin hareket ettiği gerçek de budur. Bizi ilgilendiren şey keşfin kendisi değil, ondan çıkan sonuçlar ve oyunun nasıl oynanacağıdır.” (Camus, 2006:795-796)

Camus 13 Mart 1942 tarihli mektubunda *Yabancı*’nın baskıda olduğunu belirtip, *Sisifos*’un da yayımlanacağını müjdelere. Matbaada olan versiyon için “daha önce okuduğunuzdan biraz farklı ve size çok şey borçlu olan bir versiyon” der. 25 Mayıs tarihli mektupta bu farklılığı ne olduğunu şöyle açıklar: “Tüm eleştirilerinizi dikkate aldığımı göreceksiniz. Bütünüyle yeniden yazdığım cinayet ve rahip sahnelerinin öncekine göre daha iyi olup olmadığını bana söylersiniz.” (Camus-Malraux: 48) Malraux’un okuduğu versiyon bugün elde olmadığı için bir karşılaştırma yapmak ve Malraux’un eleştirilerinden sonra Camus’nün tam olarak neleri değiştirdiğini belirlemek olanaksızdır. Ancak halen Aix-en-Provence’taki Méjanes Kütüphanesi arşivlerinde bulunan ve *manuscrit Camus* olarak adlandırılan el yazmasında yazarın yeniden yazdığını söylediği bölümlerin üstünde sayfa numarası olmaması uzmanlar tarafından Camus’nün numaralandırılmış olan bir önceki versiyondan söz konusu sayfaları çıkartıp yerine sonradan yazdıklarını koymuş olduğu biçiminde yorumlanır. (Camus, 2006:1261)

13 Mart tarihli aynı mektupta Gallimard’ın daha önce Cezayir’de Charlot Yayınevi tarafından yayımlanan denemeleri *Tersi ve Yüzü* (1937) ile *Düğün*’ü (1939) de yeniden basmak istediğini belirtir. Bu duruma oldukça şaşırıldığını ancak yayımlanmalarına kesinlikle karşı olduğunu söyler. Yine de sırf Malraux’ya olan güvenini göstermek için söz konusu kitapları kendisine göndereceğini ancak kitapların “tahammül edilmez” sayfalar içerdiğini yazar. (Camus-Malraux: 42) Bu arada veba üzerine yeni bir roman yazmaya başladığını da duyurur. *Düğün*’ü okuyan Malraux, 25 Nisan tarihli mektubunda Camus’nün kitabı hakkındaki görüşlerinin oldukça sert olduğunu ve kendisine karşı biraz acımasız davrandığını söyler: “Tamam ufaktan Barres’çi bir yönü var, ama her şeye rağmen çok iyi şeyler de var, özellikle düşünce açısından. Er ya da geç bu yapıtı yeniden ele alacağınızı düşünüyorum. Bu, biçimin artık terkedildiği ama özün on ya da yirmi yıl sonra başka kitaplarda yeniden ortaya çıktığı acemilik dönemi yapıtlarından. Gallimard’ın şimdilik elindekiyle yetinmesi gerektiğini düşünmekte haklısınız.” (45) Gerçekten de o zaman yeniden yayımlanmalarına oldukça soğuk bakan Camus o “acemilik” dönemi yapıtlarını yeniden gözden geçirerek 1958’de tekrar yayımlar. Malraux’un sözünü ettiği o “öz” sonraki yapıtlarında da vardır; zira gerek biçim, gerekse düşünce açısından *Yabancı* ve *Sisifos Söyleni* o denemelerden önemli izler taşırlar.

SONUÇ

Camus 17 Mart 1942’de, yani *Yabancı*’nın matbaada olduğunu söylediği günlerde, Jean Grenier’ye yazdığı mektupta *Yabancı* ve *Sisifos Söyleni*’nin yayımlanma sürecini bir cümleyle şöyle özetler: “Şans ve dostlarım yardım etti: Pia ve Malraux her şeyi halletti.” (98) Bu süreçte Malraux sadece elyazmalarını okuyup önerilerde bulunmakla yetinmemiş, Camus’ye Gallimard Yayınevi ile imza aşamasında da her konuda (ne kadar avans istemesinin uygun olacağını söyleyecek kadar) akıl hocalığı yapmıştır. Nitekim Malraux ve Camus’nün 1941’de başlayan yazışmalarının en önemli bölümü bu sürece tanıklık eden mektuplardan oluşur. Malraux’un 20 Kasım 1943 tarihli mektubundan sonra yaklaşık iki yıl boyunca birbirlerine yazmazlar, yazdırlarsa da o mektuplar günümüze kalmamıştır. Ancak söz konusu yıllarda bir kaç kez görüştükleri bilinir. Bu iki yıllık süreçte Malraux Direniş hareketine katılır ve savaştan sonra 1945’te kurulan geçici De Gaulle hükümetinde bakan olur. Kasım 1943’te Gallimard Yayınevi’nde editör olarak çalışmaya başlayan Camus’ye gelince, o da aynı yılın sonunda Direniş’e destek vermek için Nazi işgali yüzünden o günlerde kaçak olarak yayımlanan *Combat* gazetesine başyazar olarak girer. Gazetede imzasız olarak yayımlanan ve çoğunu Camus’nün yazdığı düşünülen başyazılarda sıklıkla Malraux’dan bahsedilir. Savaş sonrasında ise o artık *Yabancı*’nın yazarı olarak üne kavuşup, önemli bir yazar olarak saygı görmeye başlamıştır. Yazışmaları çeşitli vesilelerle 1959 yılına kadar devam etmişse de hiçbir zaman 1941-1943 yılları arasındaki kadar yoğun ve önemli olmamıştır.

Ölümünden bir yıl önce, 1975 yılında, Frédéric J. Grover'e verdiği bir röportajda Malraux Camus'nün *Combat*'da çalıştığı döneme (1943-44) gönderme yaparak ilişkilerini şöyle özetler: " Onu o sıralarda tanıdım. Öncesinde Cezayir'de Pascal Pia ile çalışıyordu. *Umut* filmimin gösterimine gelmişti. Sonra bana *Yabancı*'yı gönderdi ve onu [ancak] kitabı yayımlandıktan sonra tekrar gördüm. O fotoğraf [*Combat*'nın yazıhanesinde çekilen ve üstünde her ikisinin de bulunduğu ünlü fotoğraf] bir ziyaret sırasında çekilmiş olmalı⁵. Ardından ben cepheye gittim ve yollarımız ayrıldı. Ortak noktamız sadece Gallimard idi. O köşesinde kendi hayatını sürdürdü, ben de benimkini. Bizi ayıran bir yaş farkı da vardı- neredeyse bir kuşaklık bir fark-, geç tanıdım onu. Pascal Pia onunla tanıştığında [Camus] on sekiz yaşındaydı." (147) *Yabancı*'nın onda uyandırdığı etkinin ne olduğu sorusuna verdiği yanıt bizi Malraux'nun Camus'de ne bulduğu konusunda aydınlatır: "Sanatsal bir başarıydı. Camus'nün bakış açısı o zamanlar Amerikan romanlarında bulduğumuz bakış açısıydı."(147) Malraux'nun gözünde Camus'nün en büyük başarısı o dönemin Fransız romanı için yeni olan bir biçemi kullanmasıdır. Camus Malraux'nun *Yabancı* hakkındaki bu sözleri duysaydı herhalde çok mutlu olurdu, zira Camus için "sanatçı" olmak, kuramcı bir felsefeci ya da romanı bir araç olarak kullanan bir felsefeci olmaktan her zaman daha önemli olmuştur. Frédéric J. Grover'in "Siz absürt konusunu Camus'den daha önce işlemiştiniz, onun *Sisifos Söyleni*'ndeki absürt tanımını nasıl değerlendirirsiniz" sorusuna verdiği yanıtta açıkça orada söz konusu olan absürt anlayışı ve tanımlamasının Rus yazar Chestov ve kendisine çok şey borçlu olduğunu söyler. Camus de bunu yadsımamıştır zaten: Absürt konusundan bahsettikleri mektupların birinde "bu anlamda da size borçlu olduğum şeyi unutamam" derken aslında aynı şeyi söylemiştir. Florence Malraux'ya göre Camus hiçbir zaman babasının "idol" yazarları arasında yer almamıştır. (9) Bunun nedeni büyük olasılıkla zamanında kendisinin de işlediği izleklerin onun için yeni olmamasıdır.

5.Almanlar tarafından tutsak edilen Malraux'nun öldürüldüğüne dair haberler yayılır. Bu haberlere inanmadığını yazan gazete 9 Eylül 1944 tarihli sayısında Malraux'nun yaşadığı haberini birinci sayfasından müjdelere. Sonrasında, 21 Eylül tarihinde, Malraux üstünde askeri üniformayla gazeteyi ziyarete gelir. O ziyaret sırasında çekilen fotoğraf gazetenin bir sonraki sayısında yine birinci sayfada yayımlanır.

KAYNAKÇA

- Bezci, E. (2017). "Düşman Kardeşler ya da Sartre Malraux'yu nasıl okudu", **Frankofoni**, 30, 157-170, Ankara.
- Camus, A. (2006). **Œuvres Complètes, t.I**, Gallimard, Paris.
- Camus, A. (2008). **Œuvres Complètes, t.II**, Gallimard, Paris.
- Camus, A. (2017). **Sisifos Söyleni**, Çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
- Camus, A.-Malraux, A. (2016). **Correspondance 1941-1959 et autres textes**, ed. établie, présentée et annotée par Sophie Doudet, Gallimard, Paris.
- Cerisier, A. (2013). **Brève histoire illustrée de la publication de l'Étranger d'Albert Camus**, Gallimard, Paris.
- Malraux, A.(1967). **Kanton'da İsyân** (Les Conquérants), Çev. Attila İlhan, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Malraux, A. (1996). **Œuvres Complètes, t.II**, Gallimard, Paris.
- Picon, G. (1953). **Malraux**, Seuil, Paris.
- Todd, O. (1996). **Albert Camus, Une vie**, Gallimard, Paris.
- Todd, O. (2001). **André Malraux, Une vie**, Gallimard, Paris.